

POSSIBILITIES OF ORGANIZING PRACTICAL EXERCISES USING MODERN CARTOGRAPHIC RESOURCES IN GEOGRAPHY LESSONS

Gulchekhra Takhirova

Lecturer

Samarkand city secondary education 16

Samarkand, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Geography, lesson, source, cartography, exercise, cartographic source.

Abstract: This article analyzes and discusses the possibilities of organizing practical exercises using modern cartographic resources in geography lessons.

Received: 04.02.25

Accepted: 06.02.25

Published: 08.02.25

GEOGRAFIYA DARSLARIDA ZAMONAVIY KARTOGRAFIK MANBALARDAN FOYDALANGAN HOLDA AMALIY MASHG'ULOTLARNI TASHKIL ETISH IMKONIYATLARI

Gulchekhra Taxirova

o'qituvchi

Samarqand shahri 16-o'rta ta'lim

Samarqand, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Geografiya, dars, manba, kartografiya, mashg'ulot, kartografik manba.

Annotatsiya: Ushbu maqolada geografiya darslarida zamonaviy kartografik manbalardan foydalangan holda amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish imkoniyatlari mavzusi tahlil va muhokama etilgan

ВОЗМОЖНОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЙ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СОВРЕМЕННЫХ КАРТОГРАФИЧЕСКИХ РЕСУРСОВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФИИ

Гульчехра Тахирова

преподаватель

Самарканд город 16 среднее образование

Самарканд, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: География, урок, источник, картография, упражнение, картографический источник.

Аннотация: В статье анализируются и обсуждаются возможности организации практических занятий с использованием современных картографических ресурсов на уроках географии.

Kirish. O‘zbekistonning milliy taraqqiyoti jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy hayotida tub o‘zgarishlar sodir bo‘lishiga olib keldi. Bunday o‘zgarishlar jabhalarda shu jumladan maktab ta’limi tizimida ham ijobiy tomonga o‘zgarishlar bilan islohotlar amalga oshirilmoqda. Bugungi kunda o‘qitish jarayoniga ta’limning zamonaviy metodlari, pedagogik va axborot texnologiyalari kirib keldi. Ma’lumki, fanlarni o‘qitishda interfaol metodlardan, zamonaviy darsliklar, o‘quv qo‘llanmalari, elektron manbalar, monografiyalar, xorijiy adabiyotlar va internet ma’lumotlaridan foydalanilgan holda dars o‘tish bugungi kunning talabidir. Ayniqsa informatsion tizimlar borgan sari rivojlanib yoshlarni o‘ziga jalb qilishi oshib borishi sharoitida juda muhim ahamiyatga ega bo‘lmoqda.

Ta’limdagi eng muhim meyoriy asoslardan biri bu O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 6 apreldagi 187-sonli qaroriga muvofiq kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan yangi DTS qabul qilinishi bo‘ldi.

Bunda asosiy e’tibor tegishli kompetensiyalarni belgilab berishdan kelib chiqan holda mazkur kompetensiyalarning asosiy maqsadi o‘quvchilar egallagan nazariy bilimlarni kundalik hayotda qo‘llay olish va o‘quvchilarni kelajak hayotga tayyorlashdir.

Asosiy talab sifatida o‘quvchilarni kognitiv o‘qitish orqali mantiqiy fikrlashga o‘rgatishga qaratilgan. O‘quvchilarda tabiiy fanlar kesimida mantiqiy fikrlash laboratoriya va amaliy mashg‘ulotlarsiz shakllanmaydi. Geografiya darslarida o‘quvchilarni mantiqiy fikrlashga o‘rgatishda haritalarning o‘rni juda yuqori bo‘lib, keng qamrovli fikrlash imkonini beradi.

Mazkur maqolada xaritalar bilan bog‘liq misollar va ularni echish yo‘llari ko‘rsatilgan. Shuningdek xaritalar, atlaslar, globuslar haqida qiziqarli ma’lumotlar berilgan. Uslubiy ko‘rsatmadagi ma’lumotlar darslarning qiziqarli o‘tilishida va o‘quvchilarni PISA xalqaro baholash dasturiga tayyorlashda amaliy yordam beradi.

Asosiy qism. Barchamizga ma’lumki, geografik xaritalar maktablarda geografiya o‘qitishning ajralmas qismi hisoblanadi. Ular nafaqat o‘quvchilarga predmet va hodisalarning fazoviy joylashuvini tasavvur qilish va tushunishga yordam beradi, balki kartografik savodxonlikni, fazoviy fikrlashni, atrofdagi dunyoni o‘rganishga qiziqishni rivojlantirishga yordam beradi.

Ushbu uslubiy ko‘rsatmada geografik xaritalardan o‘quv jarayonida samarali foydalanish metodologiyasini ko‘rib chiqamiz, u xaritalarni tanlash, ular bilan ishlash usullari va zamonaviy

texnologiyalardan foydalanish kabi turli jihatlarni o'z ichiga oladi.

Fan o'qituvchisi tomonidan geografik xaritalarni tanlashda va mos holda sifatli o'qitishda xaritalardan muvaffaqiyatli foydalanish talab qilinadi. Xaritalar o'quvchilarning yoshiga, o'rganilayotgan mavzuga va darsning maqsadiga mos kelishi kerak. Ko'pgina kartografik va geografik tasniflarni tadqiq qilganimizda zamonaviylikni hisobga olgan holda quyidagicha turlarga ajratilganligini ko'rishimiz mumkin:

Masshtab bo'yicha: keng ko'lamlil (batafsil) va kichik o'lchamlil (umumiy ko'rinish).

Tarkib bo'yicha: umumiy geografik (jismoniy, siyosiy), tematik (iqlim, iqtisodiy, tarixiy).

Yaratish usuli bo'yicha: qog'oz, elektron, interaktiv.

Har qanaqa ilmiy tasnif qator mantiqiy talablarni qoniqtirishi kerak.

Birinchidan-umumiy tushunchadan xususiy tushunchaga o'tishda (keng tushunchani ancha tor tushunchalarga bo'lib yuborishda darajama-daraja borish) ketma-ketlik bo'lishi shart.

Ikkinchidan-tasnifni xar bir pogonasida bo'lishning ma'lum aniq belgisini qo'llash zarur.

Uchinchidan-keng tushunchani ancha tor tushunchalarga bo'lgan paytda, ularni umumiy yig'indisi keng tushunchani hajmiga mos kelishi kerak.

Tasnifni har bir pogonasida ajratilgan guruxlar, o'zaro bir- biridan aniq farqlanishi kerak. Lekin, tasnif qancha maydalansa amalda bu talabni amalga oshirish shuncha qiyinlashib boradi.

Hamma turdagi kartografik asarlarni to'plovchi va ularni saqlovchi muassasalar, dastlab ularni shakliga (formatiga, bichimiga) ko'ra guruxlarga ajratadi, bunda geografik xaritalar, atlaslar, relef xaritalari, va globuslar alohida tasniflanadi.

Metodik yondashuv. Interfaol xaritalardan foydalangan holda dars o'tishning metodikasi o'ziga xos tartibda amalga oshiriladigan jarayon bo'lib, uni quyidagi ketma-ketlikda olib borish tavsiya etiladi:

1. Tayyorlanish bosqichi:

- a) Dars mavzusini va unga tegishli interaktiv xaritani tanlash.
- b) Mavzularga moslashtirilgan vazifalarni tayyorlash (masalan, xaritada ma'lum ob'ektlarni topish, savollarga javob berish).

2. Mavzuga kirish bosqichi:

- a) Talabalarga interfaol xaritadan qanday foydalanishni tushuntirish.
- b) Mavzuni o'rganishda xarita yordam berishiga misollar keltirish.

3. Amaliy qism bosqichi:

- a) Sinfni guruhlarga bo'lish, shunda hamma xaritada ishlay oladi.
- b) Amaliy topshiriqlar berish (masalan, xaritadan foydalanib sayohat marshrutini chizing).
- c) Tafsilotlarni tekshirish uchun lupa kabi xarita funksiyalaridan foydalanish.

4. Natijalarni muhokama qilish bosqichi:

a) Vazifalarni bajarib bo'lgach, talabalar o'z xulosalari va xulosalarini baham ko'rishlari mumkin bo'lgan muhokamani o'tkazish.

b) Tanqidiy fikrlashni rag'batlantiradigan savollarni berish.

5. Uyga vazifa boqichi:

a) Interaktiv xaritalardan foydalanish bilan bog'liq vazifani olib tashlash.

b) Bu mini-hisobot tayyorlash yoki berilgan mavzu bo'yicha o'z interaktiv xaritangizni yaratish bo'lishi mumkin.

Shuni ta'kidlash kerakki, oddiy haritalardan ko'ra interaktiv xaritalardan foydalanishning afzalliklari quyidagilarda ko'rinadi:

1. Interfaollik: o'quvchilar o'quv jarayoniga ko'proq jalb qilinadi.

2. Vizualizatsiya: Axborot vizual tarzda taqdim etiladi, bu esa tushunishni osonlashtiradi.

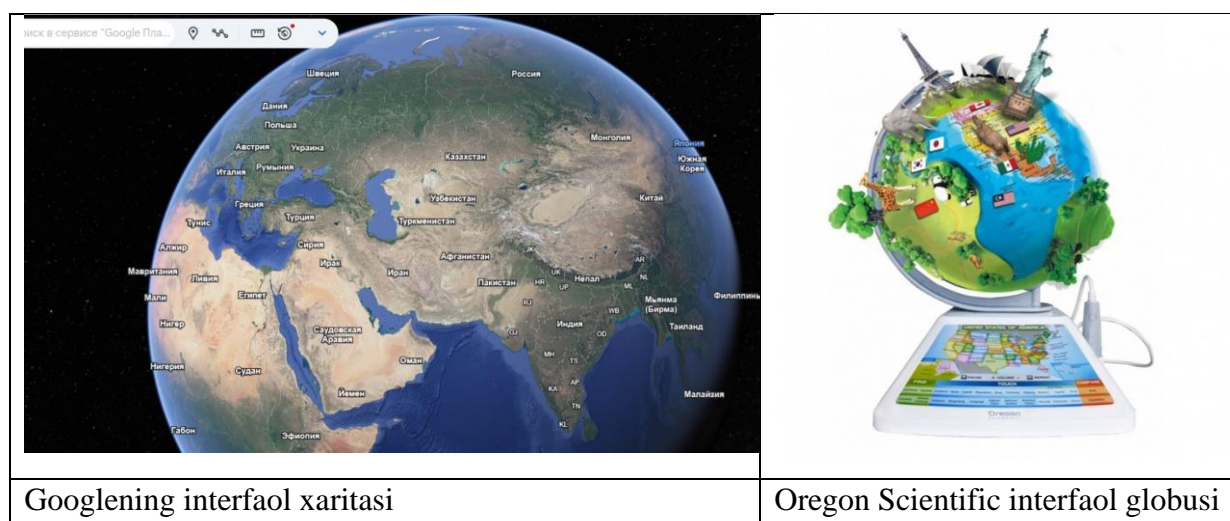
3. Foydalanish imkoniyati: Internetda ko'plab interaktiv xaritalar mavjud bo'lib, ular olimlarga istalgan vaqtda ular bilan ishlash imkonini beradi.

Interfaol xaritalar bilan ishlashning texnik jihatlarini e'tiborga olish juda muhim. Bunda aynan qanday manbalarni tavsiya etish mumkin. Bu yerda ba'zi bir tavsiyalarni berish mumkin:

- **Platformalarni tanlash:** Google Maps, ArcGIS Online va boshqalar kabi interaktiv xaritalarni taklif qiluvchi ko'plab platformalar mavjud. Tanlov siz foydalanmoqchi bo'lgan ta'lim maqsadlari va texnikasiga bog'liq bo'lishi mumkin.

- **Texnik ko'nikmalarni o'rgatish:** O'quvchilarga interaktiv xaritalardan foydalanish bo'yicha treninglar o'tkazish. Bu xaritalarda ishlashning sodda va kizikarli ekanligini anglatish zarur bo'ladi (1-rasm).

1-rasm

- **Internet xavfsizligi:** Onlayn resurslardan foydalanishda xavfsizlikka e'tibor bering. O'quvchilaringiz bilan onlayn rejimda o'zini qanday tutish kerakligini va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavflardan qanday qochish kerakligini muhokama qilish talab qilinadi.

Barcha topshiriklar bajarilishi natijarini baholash zarur bunda quyidagilarga e'tibor qaratish lozimi:

• **Formativ baholash:** Talabalar kichik guruhlarda xatolar va muvaffaqiyatlarni muhokama qilib, bajarilgan topshiriqlar bo'yicha o'quvchilarning fikr-mulohazalarini olishlari mumkin.

• **Yakuniy bilimlarni tekshirish:** O'tilgan material asosida loyiha yoki test taklif qiling. Bu yozma ish yoki interaktiv xaritalar asosida yaratilgan multimedia loyihasi bo'lishi mumkin.

Xulosa. Zamonaviy maktab ta'limini rivojlantirish yangiliklar bilan hamohang bo'lgan xolda darslarni olib borish bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biridir. Buning uchun yangiliklardan xabardor bo'lish xattoki sun'iy ong texnologiyalarining taraqqayoti haqida bilish juda muhim. Maktab geografiya fanining ajralmas qismi bo'lgan haritalar va ular bilan ishlash ham borgan sari takomillashib bormoqda. Interaktiv harita va interaktiv globuslar tushunchasi ham fanga kirib kelganligini ta'kidlash lozim. Bundan tashqari zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol usullarni biladigan, ulardan o'quv va tarbiyaviy mashg'ulotlarni tashkil etishda yuqori darajada foydalana oladigan o'qituvchilar kerak.

Bugungi kunning geografiya fani o'qituvchisi inter faol xaritalardan mohirona foydalanilsa, shubhasiz, o'quvchilarda fanga bo'lgan qiziqish ortadi. Darslarning sifatli va qiziqarli o'tishda mavzuga doir qo'shimcha ma'lumotlar, adabiyotlar va OAVning ham ahamiyati katta.

Barcha tavsiyalardan kelib chiqib xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, shiddat bilan rivojlanayotgan bizning davrimizda o'quvchilarni geografiya faniga qiziqtirish va ularda fanga oid kompetensiyalarning shakllanishida amaliy mashg'ulotlar, ayniqsa xaritalar bilan bog'liq misollarning o'рни katta. Dars davomida Internet ma'lumotlaridan, qo'shimcha adabiyotlar va albatta interfaol metodlardan foydalangan holda dars o'tish bugungi kunning davr talabidir. Shundagina o'sib kelayotgan yosh avlodda fanga bo'lgan qiziqish ortib ularda geografiya faniga nisbatan hurmatning oshishi, hamda fanga oid kompetensiyalar shakllanadi deb o'ylaymiz. Eng muhimi o'quvchilarda mantiqiy fikrlash ko'nikmasi shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 6 apreldagi "Umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida"gi № 187-sonli Qarori.

2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 8 dekabrda "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori

3. A.Q.Samyayev, Q.S.Yarashev, B.B.Eshquvvatov "Geografiya fanidan amaliy mashg'ulotlar o'tkazish metodikasi".-Samarqand, 2018 yil. 70-bet

4. А.К.Самыеев, Ш.Ш. Нақбердиева “ Geografiya fanidan o ‘quvchilarni PISA xalqaro baholash dasturiga tayyorlash metodikasi ”. –Samarqand, 2020. 40 – bet.
5. Берлянт А.М. Картография. – М.: Аспект Пресс, 2001, 2002. 336 с.
6. Гальков Ч.В., Шведова В.А. Содержание серии демонстрационных карт сальского хозяйства Узбекистана. Изв. Узбекстанского геогр. о-ва, т. XIII. – Ташкент: Фан, 1971. с. 259-266.
7. Гальков Ч.В., Раҳимбеков Р.У., Югай Р.Л. Ўзбекистон карталари.-Тошкент: Ўқитувчи, 1975, 103 б.
8. Картография. Термины и определения. ГОСТ 21667-76. Издание официальное. М., Изд-во стандартов, 1978.
9. Картоведение:Учебник для вузов/ А.М.Берлянт, А.В.Востокова, В.И.Кравцова и др.; Под ред. А.М.Берлянта – М.: Аспект Пресс, 2003. – 477 с. – (серия «Классический университетский учебник»).
10. Комплексные региональные К.А.Салищева. М.: Изд-во МГУ, 1976. 638 с. атласы /Под ред.
11. Краюхин А.Н. Национальный Атлас России: от идеи до создания. //Геодезия и картография. – 2005. - №10. с. 26-30
12. Левицкий И.Ю., Эгамбердиев А., Рыбалко С.В. О создании атласа агропромышленного комплекса союзной республики //Природная среда и территориальная организация хозяйства в районах агропромышленного производства. Тез. докл. – Кишнев, 1982, с. 92-93.
13. Левицкий И.Ю., Эгамбердиев А., Рыбалко С.В. О проекте создания атласов земельного кадастра союзных республик и областей //Производит. силы Ташк. эконом. района: Тез. докл. – Ташкент – Ангрен, 1987, с. 172-175.
14. Мирзалиев Т., Мухитдинов Ш.М., Базарбаев А. Атласное картографирование в Узбекистане. Монография. –Ташкент, Фан, 1990.
15. Мирзалиев Т., Мухитдинов Ш.М. Итоги и результаты комплексного атласного картографирования территории Узбекистана, // Информационное сообщение. №439. - Ташкент: Фан, 1988.
16. Мирзалиев Т., Сафаров Э.Ю., Эгамбердиев А., Карабаев Ж.С. Концепция национального атласа Узбекистана. Научнометодические основы создания национального атласа Узбекистана. Материалы Республиканской научно-практической конференции. – Ташкент, 2009 с.